

pl. a kisebb költemények kötetében 33 lapot tesznek ki apró betűkkel.) 3. A szövegekben előforduló nevek magyarázatát, szintén hátul, betűrendben (8 lap). 4. Szavak magyarázatát; a szövegek idegen és tájshavai, ugyancsak hátul és betűrendben. (Az 1. kötetben 14, a 2-ban 11, a 3-ban 5, a 4-ben 7 lap.) Ezek közt számtalan olyan szó bukkan fel, amely már a versenkénti jegyzetekben magyarázatot kapott. Vegyük hozzá ehhez, hogy az Arany-szövegek jórészről már az 1. kötet bevezető tanulmányában is szó esett, bár — a sajtó alá rendező szerint — a versről-versre haladó jegyzetek csak olyan adatokat közölnek, amelyek a bevezetőben nem kaptak magyarázatot. Aligha akad olyan olvasó, aki hajlandó hol ide, hol oda lapozni a szövegek olvasása közben, egy-egy értelmezés kedvéért! Az akadémiai kiadás megoldása sokkal szerencsésebb: a költőtől származó laplaji jegyzeteken kívül a kötetek végén minden jegyzet együtt található versről-versre. Annak csakugyan nincs értelme, hogy a »nevek« és »szavak« magyarázata külön-külön sorakozzék fel; az ilyen csak arra jó, hogy nehezen kezelhetővé tegye a kötetet.

Persze, a jegyzetekben is vannak hiányosságok. Hogy csak egy-kettőt említsék, próbapozás alapján: az olyan sorok, mint a »Nem nehéz helyen áll a koldus beszéde« (*Családi kör*) vagy *A magányban* c. versben: »míg vetetlen a szörnyű csont, ha rajta mindenünk»: valahol magyarázatot igényeltek volna. A *hamis tanú* szerzői jegyzetének *mentalis reservata* kifejezése vagy a *Telemre-hívás*-ban a »kánoni pap« nincs sehol megmagyarázva. Azt, hogy a *Lepke*-vel az *Ószikék* csoportja kezdődik, valahol jelezni kellett volna; ezt a tartalomjegyzék sem tünteti fel. Általában: a kisebb költemények kötetének könnyebben kezelhetőségéhez az időrendben közölt verseim mellett okvet-

lenül kellett volna egy *betűrendes címmutató* is, főként széles olvasótömegeknek napi használatra szánt kiadásban.

Ezek a megjegyzések esetleg már egy újabb kiadásban hasznosíthatók, de tanulságul szolgálhatnak más szerzők kiadásában is.

A négy kötet a Magyar Klasszikusok ismert, szép melegbarna vászonkötéses sorozatában jelent meg. Betűtípusa sokkal jobban megfelel verses szövegek zavartalan olvasására, mint pl. az akadémiai kiadás merev betűi. Az 1. kötet elejét a fiatal, nagybajuszú Arany Jánost ábrázoló Barabás-kép nyomán készült reprodukció díszíti, a 3. kötet bevezető képe az Aranyról készült Petőfi-rajz, alatta Arany ismert kis versével és aláírásával. A Magyar Klasszikusok sorozata nem képes kiadás: de éppen ez a két kép eszmélteti rá az olvasót, hogy szívesen látna itt-ott még néhány képet. Apróság: de ilyen szép kiadásban még arra is ügyelni kellene, hogy a különböző időben kiadott kötetek kötése egyforma nagyságú legyen. Az én példányomban a 4. a legkisebb, a 3. viszont alig fér be a könyvespolcra.

*

Minden összevéve: Arany János válogatott műveinek kiadása jól sikerült a Magyar Klasszikusok sorozatában; a kisebb hibák könnyen kijavíthatók egy esetleges újabb kiadásban. A négy kötet alkalmas annak a kettős feladatnak a szolgálatára, amelyet a kiadás sajtó alá rendezője tűzött ki bevezető tanulmánya végén: egyrészt hogy széles körben megismertesse és feltárja Arany János nagyszerű költői örökségét, másrészt hogy a maga részéről is alkalmat adjon a költő páratlan bőségu művészi eszközeinek tanulmányozására, népünk új, szocialista költészetének javára is.

Makay Gusztáv

NAUMOV: FURMANOV

Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest 1954.

»A valóság monumentális, ezért azt hatalmas vásznonak kell megörökíteni, átfogó általánosításokban kell ábrázolni« — írta Gorkij. A polgárháború viharai, véres harcainak közepette is alakuló, fejlődő új társadalom, a megpróbáltatások tüzeiben edződő harcoss tömegek, a nélkülözéseket, az ellenség erejét legyűrő önfeláldozás — hősi, monumentális eposzokat kívánnak. Szerafimovics Vasáradatában az embertelen szenvedésektől sújtott tömeg egygyé kovácsolva hömpölyög célja felé, megállíthatatlanul,

mint a történelem. Fagyjev Tizenkilenc-jének szereplői csodálatos életközelségben jelenítik meg a nagy harcok hőseit. A polgárháború éveinek eseményei, azoknak az éveknek a mindennapjai kétségkívül sajátosak, rendkívüliek voltak; rendkívüli embereket, hősokeket szültek, rejtett emberi lehetőségeket bontottak ki. Nem hiába tér újra meg újra e korszakhoz a szovjet irodalom. A polgárháború éveit ábrázoló legjobb alkotások nemcsak az események lüktetésében, a nagy tömegmozgalmakban

keresik a monumentalitást, hanem elmélyítik, hitelesítik ezt az emberi jellem, az emberi tudat változásainak rajzával. A tömegek életébe belenyúló történeti eseményekre való reagálás milyensége mennyire elárulja az emberi lélek rugalmasságát, erejét, értékét!

Dimitrij Furmanovnak nagy szerepe van abban, hogy úttörő kezdeményezésével, *Csapajev* c. regényével »megteremtette a szovjet prózában a polgárháború történelmileg hű, művészi ábrázolásának leglényesebb előfeltételét«. Naumov kismonográfiája gazdag anyagra támaszkodva vizsgálja Furmanov életútját, s művein keresztül elemzi az írónak a szovjet irodalom fejlődésében betöltött szerepét. A könyv szerzője érdekes feladat elé került. Köztudomású, hogy Furmanov élete és alkotásai milyen szoros egységbe fonódnak, hanem oly módon is, hogy a műveiben megformált életanyag általában az író legszemélyesebb tapasztalataira támaszkodik. Események, melyekben résztvett, személyek, akiket ismert, a művészi alkotás általánosító igényeinek megfelelő, de az alapvető személyes élmények határain belül megmaradó transzponálás útján kelnek életre.

Míg Furmanov a »forradalom művésze« lett, ahogy Szerafimovics nevezte őt, végig kellett járnia azt az utat, melyen a század elejének társadalmi átalakulásért sóvárgó ifjúsága haladt. Furmanov azok közé a fiatalok közé tartozott, akiknek az Októberi Forradalom nyitotta fel a szemét, ez adott lelket, de ködös, olykor tévedésektől sem mentes elképzeléseiknek határozott körvonalat, cselekvési területet. Már fiatalokri verseiben is egyre erősebb, súlyosabb a szó, olyan mértékben, ahogy a forradalmi válság élesedik. Nem véletlen, hogy Nyekraszov és Gorkij hatása jelzi eszmei fejlődésének állomásait. Még a februári forradalom előtt írt egy verset, melyben Nyekraszov költszetének motívumai csillannak fel (a népet jellepező alvó óriás ébredezik):

Csendesen! Szívetek teltse most a hit :
akit roppant erő és bölcs lélek hevít
az óriás nép ébred!
Keljetek fel, derűs, ünnepi csend legyen,
és nyissatok utat, tündöklő vörösen
új erő tart felétek.

A versben megálmodott sejtelem valóra vált.

Naumov, bár kissé szűkszavúan, de meggyőzően mutatja be az ifjú Furmanov fejlődését. Ennek a fejezetnek a furkaszavúságát azért említjük, mert az egész könyv az adatok bőségéről tanúskodik, s mégis a

fiatal író jellemének, törekvéseinek, egész emberi és írói arculatának hiányos bemutatása folytán egyénisége a későbbiekben kissé elvonttá válik. — A szerző részletesen leírja könyvében, milyen lendülettel veti magát Furmanov a forradalmi munkába. Az irodalmi foglalatosság, melynek vágya állandóan a szívében él, látszólag másodrendű kérdéssé válik. Képességeit azoknak a feladatoknak a szolgálatába állítja, melyeket a legfontosabbnak tart. A fiatal ország létét fenyegető ellenség fogcsikorgatva támad. Óriási területeken hullámszik át a harc, vér, füst, pusztulás fakad nyomában. Furmanov a hősiesség csodáit látja, a kegyetlenség rettentő példái elől hőköl vissza. Most válik nagy íróvá, amikor látszólag távolabb kerül az irodalomtól. Marx-sta világnézet, mely egyre szilárdul az események forgatagában, hatalmas segítséget nyújt neki abban, hogy a nagyszerű jeleneteket, melyeknek résztvevője és szemtanúja, a művész értő szemével lássa.

Furmanov művészi látókörének tágulása, eszmei fejlődése a realisták erősití benne. Naumov idézi egyik naplójegyzetét: »A valószínű Csapajev rajzolja le, minden aprósággal, hibával, emberi gyarlósággal együtt, vagy rajzoljak-e — szokás szerint — fantasztikus, tehát ragyogó, de sok tekintetben nemtelen figurát? Inkább az első megoldást választom.« Ez a megoldás, mely Csapajevet minden hibájával együtt állítja elének, megfogható közelségbe hozza alakját. Tetteinek gondosan motívált ábrázolása, mely a realitás apró elemeinek felhasználásával válik szemléletessé, a paraszti forradalmi tömeg erejét és gyengeségét egy személyben összpontosítva illusztrálja. Furmanovnak sikerült elkerülnie azt a buktatót, hogy hőse alakját mitizálja, s így túlrájzolva elvesztse szeme elől a történelmi korszaknak azokat a sajátosságait, melyek megismételhetetlenek: »Csapajev csak azokban a napokban voltak — más napokban Csapajev nincsenek és nem is lehetnek: őt az a tömeg, *abban* a pillanatban és *abban* a helyzetben szülte«. Naumov fejtegetései kiemelik ennek a mély történelmi belátásnak a fontosságát. Fjodor Klicskov alakjával kapcsolatban a kismonográfia szerzője részletesen elemzi az önéletrajzi mozzanatok és a művészi megformálás közötti — Furmanov esetében döntő — kapcsolatot. A naplóból vett idézetek és a regényre való utalások szemléletesen mutatják a nyers élmény felhasználásának módzatait, az alkotás genezisést. Ez a rendkívül termékeny irodalomtörténeti eljárás azonban, azáltal, hogy a szerző összehasonlítása többnyire csak apró jelenetekre vonatkozik és nem az egész mű szempontjából ragadja meg a problémát, nem bizonyít kellően,

sőt helyenként az állítások ellenkezőjét bizonyítja. A Csapajev elemzésével foglalkozó fejezet egyébként a legjobban kidolgozott része a könyvnek, koncepciója és érvelése méltó a témához, s fő gondolata, a Csapajev és Klicskov barátságában megnyilvánuló tudatos bolsevik hatás a hősiesség, de sokszor anarchisztikus hajlandóságú parasztmozgalomra — alapos, átgondolt elemzésekre épül. Hogy Csapajev és Klicskov viszonyának regénybeli ábrázolása mennyire tudatos elgondoláson alapul, azt Furmanov egyik cikkéből vett idézet is bizonyítja: »A mi erőnk éppen abban rejlik, hogy harcunkat mély tudatosság hatja át, hogy eszméink az idők folyamán egyre érthetőbbeké válnak, egyre közelebb kerülnek a dolgozók millióihoz«.

A regény eszmei és művészi erényei méltán szereztek hatalmas népszerűséget az írónak, hiszen Furmanov volt az első, aki magas művészi színvonalon ábrázolta a polgárháború témáját, a harcban születő új társadalmat. Írói egyénisége a forradalom harcaiban bontakozott ki, műve kiváló prózai alkotások sorozatának volt elindítója. Másik elkészült regénye, a Lázadás című, a turkesztáni ellenforradalmi agitáció csapdájába esett tömegek felvilágosításának folyamatát, a maroknyi bolsevik győzelmes küzdelmét írja le. Harmadik regényéből

már csak egyes töredékek maradtak fenn. Ez a regény a 20-as évek irodalmi világát keltette volna életre. Naumov könyve alapján úgy érezzük, hogy Furmanov félbemaradt munkája igen érdekes és tanulságos mű lett volna, ha íróját fiatalon, tehetsége virágában el nem ragadja a halál.

Furmanov művészte, főként a Csapajev című regény és a belőle készült film Magyarországon is rendkívül népszerű. Népszerűségét Naumov könyve csak növelheti. Megérdemli ez a kismonográfia a gondos tanulmányozást, mert alapos munka eredménye. Naumov feldolgozza Furmanov naplóját, feljegyzéseit, gondosan elemzi kisebb munkáit, cikkeit, elbeszéléseit (melyekből egyébként Felejthetetlen napok címen magyarul is megjelent egy gyűjtemény). Érdekes az író lektori, irodalomszervezői munkásságával foglalkozó fejezet is. Meg kell azonban említenünk, hogy a könyv stílusa kissé fárasztó, időnként szürke, a mű felépítésében és megfogalmazásaiban a szerző gyakran él szokványos irodalomtörténeti fordulatokkal. Naumov könyvének alapvető érdemeit, az életrajz pontosságát, az elemzések biztonságát azonban ezek a — főként a mű olvasmányosságát érintő — kisebb-nagyobb hiányosságok nem befolyásolják.

Wéber Antal

LUTTER TIBOR : JONATHAN SWIFT

Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest 1954.

Régi adóssága irodalomtörténetírásunknak egy terjedelmesebb Swift-tanulmány, de talán soha jobbkor nem érkezhetett volna ez a törlesztés, mint éppen napjainkban, amikor annyi szó esik a születő és születendő szocialista szatíráról. Az irodalomtörténész, ha jól végzi dolgát, nemcsak a klasszikus értékek kommentátora lehet, hanem az újak bábája is, s aki ma Swiftől ír könyvet, hozzáértően és megelevenítően, nem pusztán általános világirodalmi tájékozottságunkat növeli, hanem élő irodalmunk ügyét is támogatja a legközvetlenebb módon. De felfér itt nagyon a »prózta« tájékoztatás is. Mert bármennyire furcsán hangzik: nincs talán még egy szelvényem emlegetett és olvasott jelése a világirodalomnak, akit oly kevésbé ismernének nálunk, mint Swiftet. A *Gullivert* sokan olvasták — de hányan értették meg? És mit tett irodalomtudományunk eddig a helyes megértés érdekében? Marxista ismertetés, egy rövid *Gulliver-előszón* kívül tudomásom szerint nem is látott napvilágot, a polgári irodalomtörténet

utolsó szava pedig az volt, hogy »Swift kiemeli magát az emberfajta közösségeből, hogy megmutassa az egész fajta eredendő és javíthatatlan gyengeségét, gonoszságát és ostobaságát. Olvasása közben az ember mélyen szegényli, hogy ember.« (Szerb Antal; *A világirodalom története*, Bpest 1943. II. k. 100. l.)

Ha a közismert *Gulliver* esetében ekkorát lehetett tévedni — s a fentiek egyáltalán nem Szerb Antal különvéleményét fejezik ki, hanem a burzsoá kritika szinte általánossá vált végkövetkeztetését — mi a helyzet a swifti életmű többi részével, amelyet nálunk nem is nagyon ismernek? Hogy mennyire nem, erre megint a művelt és az angol irodalomban tájékozott Szerb Antal szolgáltatja a példát, aki Swift második legnagyobb művének, a *Tale of a Tub*-nak még a címét sem idézi pontosan. Mert Swift nem egykönnyű író, ahogy eddigi magyarországi pályafutása alapján képzelhetnők, s ha a világ érdeklődését a *Gulliverrel* keltette is föl elsősorban, ennek a